

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

„A FIZIOLÓGIÁS INDULAT BÜNTETŐJOGI JELENTŐSÉGE”

Szerző: DR. MÁTHÉ MAGDOLNA

Budapest, 2015. szeptember hó 22.

I. Bevezetés

A fiziológiás vagy élettani indulat ép-lélektani alapon alakul ki, valamely külső behatás vezet el az érzelmek rövid időn belül történő olyan mértékű eluralkodásához, mely az akarat elhatározási folyamatot időben lényegesen lerövidíti. Tudatborulás ugyan nem következik be, az elkövető tudatában van annak, hogy mit tesz, azonban magatartása következményeinek végiggondolása hiányzik¹. Az indulat keletkezési mechanizmusa szerint lehet kóros vagy fiziológiás, azaz ép-lélektani. Az elmekórtani szakirodalom „affekt deliktum” név alatt taglalja azon bűncselekményeket, melyek elkövetésére indulatok hatása alatt, azok miatt került sor. Az ép-lélektani alapon kialakuló fiziológiás indulat alapján keletkezett tudatzavar fennállása jogkérdés, nem szakértői feladat, annak fennállását a bíróság szakértő közreműködése nélkül állapítja meg. Tekintettel azonban arra, hogy kizárandó a patológiás indulat fennállta, így a szakértő igénybevétele célszerű. A fiziológiás indulat büntetőjogi relevanciája az erős felindulásban elkövetett emberölés büntettének törvényi tényállásában fogalmazódik meg.

II. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

1. *A tényállás elemzése*

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Új Btk.) az erős felindulásban elkövetett emberölés büntettének szabályozása terén megegyezik elődjével, az 1978. évi IV. törvény rendelkezéseivel. Az Új Btk. XV. fejezetében, „Az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények” között, az emberölés tényállását követően a 161. §-ban, annak privilegizált eseteként szabályozza az erős felindulásban elkövetett emberölés büntettét, a következők szerint. *„Aki más méltányolható okból származó erős felindulásban megöl, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”* Különös törvényi tényállásként a *“lex specialis derogat lex generali”* elve alapján speciális rendelkezésként felülírja az emberölésre vonatkozó általános Btk-beli rendelkezéseket. A privilegizáció indoka, hogy az elkövető méltányolható okból származó érzelmi fellobbanás hatása alatt cselekszik.

¹ Dr. Berkes György (szerk.): Magyar büntetőjog - Kommentár a gyakorlat számára, HVG Orac Kiadó, Budapest, I/380/2.

Akár a Btk. 160. § - ában szabályozott emberölésnél, a bűncselekmény jogi tárgya más ember életéhez fűződő társadalmi érdek. Ahogyan az Alkotmánybíróság a 23/1990.(X.31.) AB határozatában megfogalmazta, az emberi élet minden mást megelőző legnagyobb érték, az élethez fűződő jog olyan korlátozhatatlan alapjog, mely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele.

Kizárólag élő, természetes személy sérelmére követhető el a bűncselekmény, függetlenül annak nemétől, életkorától, egészségi állapotától vagy életvitelétől. Bárki passzív alannyá válhat, függetlenül attól, hogy kinek a magatartása idézte elő az elkövető erős felindulását².

Az emberölés valamennyi formája nyitott törvényi tényállás, így az elkövetési magatartást nem, csupán az eredményt tartalmazza a tényállás. A tényállás megfogalmazása ugyanakkor utal az ölésre mint elkövetési magatartásra, hiszen nem egyszerűen úgy fogalmaz, hogy aki halált okoz³. *Tényállásszerű ölési magatartás, mely a közönséges élettapasztalat szerint alkalmas a sértett halálának előidézésére*⁴. Az elkövetési magatartás tevés és mulasztás is lehet, de figyelemmel a végrehajtás rögtönösségére, gyakorlati jelentőséggel a tevés bír. A rögtönös végrehajtás annak eredménye, hogy az indulat hatására az akarat elhatározás folyamata lerövidül, a szándék az elkövetéssel egyidejűleg, vagy közvetlenül azt megelőzőleg alakul ki. Az elkövető tettét az indulat kialakulása után, viszonylag rövid időn belül hajtja végre. A "rövid idő" viszonylagos fogalom, de az indulat korábban ismertetett természetéből fakadóan nem lehet hosszabb, több órát, napokat, heteket magába foglaló időszak.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés eredmény bűncselekmény, a befejezetté válás megkívánja a halálos eredmény bekövetkezését. Az elkövetési magatartás és az eredmény között fennálló okozati kapcsolat nélkülözhetetlen, így az elkövető tevékenysége vagy mulasztása indítja el, vagy mozdítja elő az okfolyamatot, mely a halálos eredmény bekövetkeztéhez vezet⁵.

² BJD 1049.

³ Wiener A. Imre (szerk.): Büntetendőség - büntethetőség, MTA Állam és Jogtudományi intézet, KJK Kerszöv., 2000. 173.o

⁴ Dr. Berkes György (szerk.): i.m.1..379.o.

⁵ BJD1105

A bűncselekmény előkészülete nem büntetendő. Ismeretes jogelméleti álláspont, mely fogalmilag kizártnak tartja az előkészület megvalósultát, ezzel szemben áll az a nézet, mely szerint megvalósul az előkészület, ha méltányolható okból származó indulat hatása alatt álló személy ugyanilyen jellegű affektus állapotában levő személyt felhívja a passzív alany megölésére, de eredménytelenül⁶.

Az ölési cselekmény megkezdése - amennyiben a sértett halála bármely okból nem következik be - a kísérlet stádiumába lendíti a cselekményt. *“A kísérlet objektív oldalának negatív ismérve a be nem fejezés”*⁷ Ekkor az ölési szándékkal véghezvitt cselekmény oly módon veszélyezteti az életet, hogy a halálos eredmény bekövetkezése reális⁸. A halálos eredmény elmaradásának oka ilyenkor a büntetés kiszabás körében kerül értékelésre. A Btk. 10. § (4) bekezdése - figyelemmel a 25. § e) pontjára - büntethetőséget megszüntető okként szabályozza az önkéntes elállást és az önkéntes eredményelhárítást. Önkéntes elállásról befejezetlen kísérlet esetén beszélhetünk, mikor az elkövető a halálos eredmény létrehozása érdekében még nem tett meg mindent, így van lehetősége felhagyni cselekményével. Leírtakra tekintettel befejezett kísérlet esetén az önkéntes elállás fogalmilag kizárt. Amennyiben a kísérlet befejezett, azaz az elkövető által tanúsított magatartás objektíve alkalmas a halálos eredmény előidézésére, akkor az elkövető önkéntes eredményelhárítása jelenthet büntethetőséget megszüntető okot. Az önkéntes elállás és az önkéntes eredményelhárítás is minden esetben belső okból fakadó és végleges kell, hogy legyen. A büntethetőséget megszüntető ok nem alkalmazható, ha az elkövető a passzív alany védekezése vagy más személy közbeavatkozása miatt hagy fel cselekményével, vagy ha az elkövetés kedvezőtlenül alakult körülményei miatt dönt így. Amennyiben az elkövető elindít egy eseménysorozatot, mely során véletlen tényezőktől függ az eredmény elmaradása, úgy az önkéntes eredmény elhárítás nem jöhet szóba. Mind az önkéntes elállás, mind az önkéntes eredményelhárítás esetén az elkövető felel a maradékcselekményért, azaz a kísérlettel megvalósított enyhébb bűncselekmény befejezett alakzatáért a Btk. 10. § (5) bekezdése alapján. Az önkéntes elállás és az önkéntes eredmény

⁶ dr. Belovics Ervin - dr. Molnár Gábor - dr. Sinku Pál: Büntetőjog Különös Rész, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2008., 105. o.

⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest 2004.274.o.

⁸ dr. Berkes György i.m. I..379.o.

elhárítás személyes jellegű büntethetőséget megszüntető ok, ebből fakadóan a feltételek fennforgása elkövetőnként külön-külön vizsgálendő⁹.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés végső stádiumát - materiális bűncselekmény révén - a passzív alany halálával éri el, ekkor válik befejezetté.

A bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el, a szándékosság mindkét formája - egyenes és eshetőleges - is szóba kerülhet, de a legjellemzőbb az egyenes szándékkal történő elkövetés.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés delictum proprium, alanya tettesként az lehet, aki méltányolható okból származó erős felindulásban van. Megállapítható tehát a társtettség abban az esetben, ha a valamennyi elkövető esetén jelen van a méltányolható okból eredő erős felindulás¹⁰. Felbujtás és bűnsegély megállapításához ugyanezen követelmény fennállása szükséges. Erős felindulás hiányában, illetőleg ha az nem méltányolható okból keletkezett, a felbujtó cselekményének helyes minősítése a Btk.160.§ szerinti emberölés alap-, illetőleg minősített esete a megvalósított tényállás tükrében. Fordított esetben - mikor kizárólag a felbujtó részéről merül fel a méltányolható okból eredő erős felindulás - a felbujtó a privilegizált esetért felel, míg az elkövető a Btk. 160. §- ban foglalt bűncselekményért¹¹.

2. A fiziológiás és patológiás indulat elkülönítése

Az erős felindulás ép-lélektani alapon alakul ki, az elkövető személyén kívül álló ok hatására. A Kúria 3/2013. Büntető Jogegységi Határozata az indulat mértéke kapcsán elvi iránymutatásként kifejti, hogy az indulat olyan magas fokú kell, hogy legyen, melynek következtében az elkövető belső egyensúlya elhomályosul és ennek folytán a megfontolás szokásos alakulása, megtartása lehetetlenné válik. Önmagában az indulat alatti elkövetés nem vezethet a privilegizált eset megállapításához, az indulat el kell, hogy érje a tudatot elhomályosító mértéket. A tudat ugyan nem

⁹ Nagy Ferenc i.m.281.o.

¹⁰ Wiener A. Imre i.m. 191.o.

¹¹ Belovics - Molnár - Sinku i.m. 102.o.

borult, de maximálisan beszűkült, a kontroll funkciók meglazulnak és a motívumok egymással való küzdelmének folyamata is eltorzul. Az erős felindulás viszonylagos fogalom, hiszen az egyén személyiségéhez mérten reagál adott helyzetekre. Egyazon külső körülmény más-más reakciót válthat ki az eltérő pszichikumú emberekből. Következetes az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a felindulás meglétét és annak mértékét az elkövető pszichikai tulajdonságai alapján ítéli meg a Kúria fent hivatkozott jogegységi határozatában foglaltaknak megfelelően.

Patológiás indulat alatt elkövetett cselekmény esetén nincs helye a Btk. 161. § alkalmazásának, a helyes minősítés az emberölés 160. § szerinti bűntette kerül megállapításra a Btk. 17. § (1) bekezdése szerinti büntethetőséget megszüntető ok, vagy a (2) bekezdésben foglalt korlátlan enyhítés lehetőségének megfelelő alkalmazása mellett aszerint, hogy az egyén kóros elmeállapotára visszavezethetően kialakult indulat és tudatborulás az elkövető felismerési vagy akarati képességét kizárta vagy korlátozta.

Ugyanezen okból lélektani alapon keletkezett indulat hatása alatti cselekménynél, amikor az indulat intenzitása tudatszűkítő hatású, sem lesz lehetőség a Btk. 17. § (2) alkalmazására, a cselekmény helyes minősítése a Btk. 161. § szerinti bűncselekmény. A privilegizált eset büntetési tételében (2-8 év) a jogalkotó kifejezésre juttatta az elkövető beszámítási képességének korlátozott voltát, így a jogalkalmazó a kétszeres értékelés tilalmát szegi meg akkor, amikor a Btk. 161. § szerint minősülő cselekmény esetén beszámítási képesség korlátozott voltára való hivatkozással a Btk. 17. § (2) bekezdését alkalmazza.

Önmagában az elkövető kóros elmeállapota nem teszi kizárttá a privilegizált eset megállapítását, amennyiben külső körülmények váltották ki méltányolható okból származó indulatát, illetőleg, ha kóros elmeállapota az ép-lélektani alapon kialakult indulatot fokozta, úgy cselekménye erős felindulásban elkövetett emberölés. Ez a parciális beszámíthatóság kérdésköre. Ilyen esetben a Btk. 17. § (2) bekezdés alkalmazásával a büntetés kiszabása körében értékelhető az elkövető egyébként kóros lelkiállapota¹².

¹² Belovics - Molnár - Sinku i.m. 107.o.

Az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő, az elkövető konkrét pszichikai tulajdonságai mentén megítélendő tény-és jogkérdés¹³.

3.A méltányolható ok gyakorlati megítélése

Egységes az ítélkezési gyakorlat atekintetben, hogy az indulatot keletkeztető okot akkor tekinti méltányolhatónak, amennyiben bizonyos fokig igazolható és erkölcsileg menthető, emellett arányban áll az ölési cselekménnyel. Az elkövetést kiváltó ok súlyossága vizsgálendő, annak az arra reagáló magatartással objektíve arányban kell állnia, így jelentéktelen sérelmet követő túlméretezett indulatkitörés esetén méltányolható ok fennállása szóba sem jöhet. A privilegizált eset megállapítását alapozza meg azonban az az eset, amikor a hosszan tartó, folyamatos gyöttrésből, megaláztatásból egy viszonylag kisebb jelentőségű sérelem hatására tör ki a fékezhetetlen indulat. Amennyiben az indulat kiváltó oka az elkövető valamely megalapozatlan feltevése, ittassága vagy elkeseredettsége váltja ki, azaz valamely személyében rejlő ok, a privilegizált eset nem állapítható meg. Amennyiben az elkövető ittas állapotban követi el cselekményét, de a lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként megállapítható, hogy erős felindulását nem az alkohol fogyasztás, hanem a sértett magatartása által létrehozott, erkölcsileg menthető indulat okozta, cselekménye erős felindulásban elkövetett emberölésnek minősül.

Az ok méltányolhatósága kérdésében az események, történések egész folyamatát, egymással összefüggésben kell vizsgálni és értékelni, különös jelentőséggel bír az elkövető és a sértett közti viszony, érzelmi kapcsolat. Az erős felindulást kiváltó külső okok közül az egyik leggyakoribb a sértett magatartása, amely az elkövető felháborodását, haragját idézi elő vagy benne félelmet okoz. Önmagában azonban nem alapozza meg az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítását az elkeseredettség, a bánat, a szomorúság, a magárahagyatottság érzete, a sértődöttség, a puszta személyi ellenszenv vagy kizárólagosan az idegfeszült állapot, és ugyancsak nincs alap ennek megállapítására, ha az elkövető a sértett fellépésére maga szolgáltatott okot¹⁴.

13 3/2013, BJE 6.a)

14 3/2013. BJE 6.b)

Nem zárható ki az sem, hogy a sértett gondatlanságban megnyilvánuló magatartása idézze elő a szándékos ölési cselekményt kiváltó erős indulatot¹⁵. Kétségtelenül méltányolható okból származik azonban az elkövető erős felindulása, amennyiben a passzív alany bűncselekménynek minősülő magatartást tanúsít, például az elkövetőt vagy hozzátartozóját jogtalanul bántalmazza és nem áll fenn jogos védelmi helyzet. A passzív alany jogszerű magatartása is lehet az indulat kiváltó oka, ilyen esetben különösen alaposan vizsgálendő az elkövető és passzív alany közti viszony rendszer és az elkövetés körülményei. Önmagában a családtagok közötti gyakori veszekedések és sértegetések nem vezetnek a privilegizált eset alkalmazásához, a minősítés abban az esetben lesz erős felindulásban elkövetett emberölés, amennyiben a sértett emberi méltóságában, mélyen megalázza az elkövetőt.

Az emberi méltóságot szóban sértő cselekmények jellegüknél fogva olyanok, hogy az ennek folytán kialakult indulatot méltányolható okból származónak kell tekinteni. Vizsgálendő ebben az esetben, hogy az elkövető környezetében mennyiben mindennapos a sértő kifejezések használata, hiszen az elkövetőt ért sérelem nem lehet jelentéktelen¹⁶. Az elkövető magatartására adott sértetti válaszreakció nem szolgálhat a Btk. 161. § szerinti minősítés alapjául.

A 3/2013. Büntető Jogegységi Határozat 6. c.) pontja értelmében, amennyiben az elkövető méltányolható okból keletkezett erős felindulásban életveszélyt okozó testi sértést valósít meg, életveszélyt okozó testi sértés megállapításának van helye. Az erkölcsileg menthető okból származó indulat hatása alatti elkövetést pedig a büntetés kiszabása során kell értékelni.

A fentiekben kifejtettekre tekintettel álláspontom szerint az indulatot kiváltó külső ok méltányolhatóságának vizsgálatakor az egész társadalom, és ezen belül azon társadalmi csoport normáinak vizsgálata szükséges, melynek az elkövető és a sértett a tagja. Részletekbe menően fel kell tárni a bizonyítási eljárás keretében a sértett és elkövető személyiségét, kapcsolatát, az elkövetés összes körülményeit, valamint a megelőző időszak eseményeit. Ezek fogják egyedileg

¹⁵ Horváth Tibor - Kereszty Béla - Maráz Vilmosné - Nagy Ferenc - Vida Mihály: A magyar büntetőjog különös része, Korona Kiadó, Budapest, 1999. 86.o.

¹⁶ Belovics - Molnár - Sinku i.m. 108.o.

meghatározni azt, hogy adott cselekmény tekintetében, adott személyek közötti viszonylatban tekinthető-e menthetőnek, méltányolhatónak az indulatot kiváltó ok.

4.Elhatárolási kérdések

A Btk. az emberölés minősített esetei körében az elkövetés társadalomra legveszélyesebb formáit jelöli meg. Az Új Btk. változást hozott az 1978. évi IV. törvény 166. § (2) bekezdéséhez képest, a minősített esetek köre kibővült a j.) pontban foglalt védekezésre képtelen személy sérelmére és a k.) pontban foglalt, a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetéssel. Az újabb minősített esetek létrehozását a társadalmi változások, az idős és védekezésre képtelen személyekkel szemben elkövetett cselekmények elszaporodása hívta életre, a kiemelés oka a passzív alanyok fokozott védelemre szoruló személyében rejlik. A Btk. 161. § és 160. § elhatárolása szempontjából az aljas indokból vagy célból és a különös kegyetlenséggel történő elkövetés bír jelentőséggel.

Ezen minősített eset körébe vonható ölési cselekményekben az a közös, hogy erkölcsileg mélyen elítélendő motívumból fakadnak, vagy céljuk ilyen. Az indok, a motívum, mely az elkövetőt cselekménye végrehajtására ösztönzi, míg a cél az az eredmény, melyet az elkövető cselekményével el kíván érni. Ebből következik, hogy míg az aljas indokból történő elkövetésnél eshetőleges szándék is elégséges, de az aljas célból történő elkövetéshez kizárólag egyenes szándék társulhat.

Mindenkor e minősített eset körébe tartozik az elkövetés, ha nemi erkölcs elleni bűncselekmény végrehajtása érdekében alkalmazott erőszakhoz társul az ölési szándék, vagy az ölési cselekmény egyik motívuma a nemi erkölcs elleni bűncselekmény végrehajtása, vagy ha az elkövető ölési cselekményét nemi vágya fokozása vagy kielégítése végett követi el. Ugyancsak megalapozza a minősített esetet, amennyiben az elkövető más bűncselekményét kívánja leplezni cselekményével, vagy a felelősségre vonás elkerülése végett viszi véghez ölési cselekményét.

A bosszú önmagában nem alapozza meg az aljas indokból történő elkövetés megállapítását, minden esetben vizsgálni kell, milyen ok váltja ki az elkövetőben keletkezett indulatot. Amennyiben a

bosszút kiváltó ok erkölcsileg súlyosan elítélendő, úgy a minősített eset megállapításának van helye. A bosszúvágyat kiváltó körülmény azonban méltányolható is lehet, így például a féltékenység, mely szeretet pozitív érzelméből fakad. Utóbbi esetben nem kerülhet sor a minősített esetben történő marasztalásra.

Az emberiség és az erkölcsi szempontok alapulvételével az átlagost lényegesen meghaladó szenvedéssel, az ölési cselekménnyel általában együtt járó fájdalomtól eltérően, rendkívüli embertelenséggel, testi-lelki gyötrelmet okozva megvalósított, brutalitással, gátlástalanul, az emberi méltóság mély megalázásával, másokban iszonyatot keltő módon elkövetett ölési cselekmények vonhatók e körbe. Az elkövető tudatának a végrehajtás különös kegyetlenségét át kell fognia, ugyanakkor a minősített eset megállapítása szempontjából közömbös, hogy a sértett - például eszméletlensége folytán - ténylegesen érzett-e fájdalmat.

A sértettnek okozott sérülések száma, súlya és jellege, a bántalmazás elhúzódó volta vizsgálandó. Megvalósítható eszközzel és eszköz nélkül is, agyonveréssel, rátaposással. Mindenkor különös kegyetlenséggel elkövetettnek minősül az emberölés többek között tűzhalál okozásánál, élve eltemetés esetén vagy az ölési cselekményt megelőző kínzásnál.

A minősített eset mulasztással elkövetett emberölés esetén is megállapítható, ha például a gondozási-ápolási kötelezettség elhanyagolása miatt kialakult betegség következtében a sértett magatehetetlenné válik és halála az átlagosat meghaladó szenvedések között következik be.

Erős felindulásban elkövetett emberölés esetén az igen erős érzelmi tobzódásból eredő indulat miatt a cselekmények gyakran nagyszámú és súlyú sérülésekkel járnak. Az elhatárolás alapját a méltányolható okból származó indulat képezi. Ez esetben a legdurvább módon végrehajtott ölési cselekmény is privilegizált esetként fog minősülni.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállása speciális az emberölés tényállásához képest, de amennyiben egy vagy több ölési cselekmény a Btk. 161. § - ban foglalt büntett fogalma alá

vonható, úgy nem kizárt a halmazat megállapítása. Rendbeliség mindenkoron a passzív alanyok számához igazodik.

III.Összegzés

Fentiekből levezethetően valamennyi affekt deliktumok kapcsán számtalan megítélendő szakkérdés és jogkérdés merül fel, ami az ítélkező bíró és az eljáró szakértő szoros együttműködését kívánja meg. Mindez a két szakterület kölcsönös ismeretén alapul, annak érdekében, hogy az ítélkező bíró az objektív igazságnak megfeleltethető tartalmú döntést hozzon, alapvető ismeretekkel kell rendelkeznie a pszichopatológia terén, a szakértők irányába pedig elvárásként fogalmazható meg a jogi ismeretek megléte és fejlesztése.